

נתנאל לדברג

אלו ואלו?

שיקולים ומגמות בפרשנותם של רבי יהודה ורבי מאיר למחלוקות בית שמאי ובית הלל

מבוא

מחלוקות בית שמאי ובית הלל, מהווים כנודע תחילת ימי המחלוקת בעולמם של חז"ל. מסורות על מחלוקתם במגוון נושאים הלכתיים והגותיים, מובאות בכל המקורות התנאים המצויים בידינו¹. בחלק מהמקורות המחלוקת מוצגת על ידי חכמי דור אושא תלמידי רבי עקיבא, בפרט רבי מאיר ורבי יהודה, המסבירים בצורות שונות את פרטי המחלוקת ההלכתית בין קודמיהם חכמי בית שמאי וחכמי בית הלל². מגמת מאמר זה היא לנסות להציג כמה דגמים שיטתיים המלמדים על קו המנחה את פרשנותו של רבי מאיר לעומת זו של רבי יהודה, בביאור מחלוקות בית שמאי ובית הלל³.

1. על מחלוקתם של בית שמאי ובית הלל בעניינים הלכתיים וחברתיים בזמנם, ראו ספרו של מורי ישראל בן שלום, **בית שמאי ומאבק הקנאים נגד רומי**, יד יצחק בן צבי תשנ"ד, בפרט הפרק השישי 'בית שמאי ובית הלל במציאות הפוליטית והחברתית של ימי בית שני' עמ' 231-251. על הפסיקה כבית הלל ראו ש' ספראי, ההכרעה כבית הלל ביבנה' **דברי הקונגרס העולמי השביעי למדעי היהדות**, מחקרים בתלמוד הלכה ומדרש, ירושלים תשמ"א עמ' 21-44. הדור הראשון לאחר פעילותם של חכמי בית שמאי והלל שעיקר פעילותם היא בימי הבית השני, הוא דור יבנה, ימי פעילותו של רבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו לאחר החורבן כתיאור המשנה: 'חמישה תלמידים היו לרבן יוחנן בן זכאי ואלו הן: רבי אליעזר בן הורקנוס ורבי יהושע בן חנניה ורבי יוסי הכהן ורבי שמעון בן נתנאל ורבי אלעזר בן ערך' (**משנה אבות ב.ח**). רבי אליעזר ורבי יהושע הם הדמויות המייסדות של בית מדרש זה בו צומח גם רבי עקיבא רבי טרפון וחכמים נוספים. על דור יבנה נכתב רבות, ראו ש' ספראי, 'בחינות חדשות לבעיית מעמדו ומעשיו של רבן יוחנן בן זכאי לאחר החורבן', **ספר זכרון לגדליהו אלון תל אביב תש"ל עמ' 203-226**. ספרו של א' אדרת, **מחורבן לתקומה-דרך יבנה בשיקום האומה**, הוצאת מאגנס ירושלים תש"ן. דור אושא בו עוסק מאמר זה הוא דורם של תלמידי רבי עקיבא הפועלים לאחר כישלון מרד בר כוכבא והוסמכו על ידי (כמובא בתלמוד הבבלי יבמות סב ע"ב).
2. על ימיהם של חכמי אושא זהותם ופעילותם נכתב רבות ונציין על מחקרים לפי הצורך בהמשך, מבט כללי על התקופה ראו אהרן אופנהיימר, **הגליל בתקופת המשנה**, מרכז זלמן שזר, ירושלים תשנ"א. לאחרונה ראו ספרו של הרב בני לאו **חכמים כרך ג' ימי גליל**, בית מורשה ירושלים תשס"ח העוסק בדיוקנם של חכמי דור אושא בהרחבה.
3. בדברי אני מתמקד בפרשנותם של רבי יהודה לעומת רבי מאיר עם זאת ישנם חכמים נוספים העוסקים בביאור מסורות בית שמאי ובית הלל, מתלמידי רבי עקיבא בדור אושא ראו בדוגמאות הבאות: "אמר רבן שמעון בן גמליאל לא נחלקו בית שמאי ובית הלל" (**תוספתא שביעית ב. 21 תוספתא מעשרות א. 5**). "אמר רבן שמעון בן גמליאל מודין בית שמאי ובית הלל" (**תוספתא מעשרות ג. 13 ליברמן עמ' 241-240**). "אמר רבי שמעון בן לעזר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על הבורר בארץ שהוא פטור" (**תוספתא מעשרות ג. 10 ליברמן עמ' 239**). "אמר ר' שמעון בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על הדורך באמצע חבית שמפתיח ואין צריך לערות" (**תוספתא מעשר שני ב. 18 ליברמן עמ' 256**). "רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי יוסי לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על פרות שלא נגמרה מלאכתן... ועל מה נחלקו על פרות שנגמרה מלאכתן"

לאור זאת ניתן להבין שהשונויות בין חכמי אושא בפרשנות מחלוקת חכמי בית שמאי ובית הלל, איננה בהכרח מסורת נקייה שהועברה לידיהם מדור לדור, אלא זוהי פרשנות למדנית למחלוקות שנמסרו בצורה עמומה, בעקבות מאורעות מרד בר כוכבא (בשנים 132-135 לסה"נ) קשיי הקיום הרדיפות ומיעוט המסירה ההלכתית המסודרת כפי שנציין על כך בהמשך⁴.

[א]

נפתח בכמה דוגמאות לסוגיות הלכתיות בהם רבי יהודה ורבי מאיר חלוקים על תוכן ההלכה בה נחלקו שני הבתים, רבי מאיר מציג את שיטת בית שמאי כמחמירה במיוחד, בצורה קוטבית ביחס לשיטת בית הלל, המהווים השיטה המובאת להלכה. בשונה ממנו רבי יהודה מציג את שיטת בית הלל כמקילה בצורה קוטבית, כך שבמסקנה הסופית הלכת בית שמאי הממוצעת על פי רבי יהודה, זהה היא לשיטת בית הלל על פי רבי מאיר. כך שלמעשה השוני ביניהם איננו מחלוקת מהי ההלכה למעשה, המזוהה כנראה אם זו הנהוגה בפועל בימיהם, אלא האם ההלכה המוסכמת על הציבור ועל החכמים תואמת את שיטת בית שמאי או את שיטת בית הלל.

נפתח בהלכה יחסית מוכרת, המובאת בתוספתא שבת, הדנה בדיני השחייה והטמנה בשבת ומובאת בה מחלוקתם של רבי מאיר ורבי יהודה, הדנים במה חלקו קודמיהם חכמי בית שמאי ובית הלל וכך לשון ההלכה בתוספתא:⁵

"שתי כירים... מה הן מקיימין עליה, בית שמאי אומרים אין מקיימין עליה כלום, ובית הלל אומרים חמין אבל לא תבשיל. עקר את המיחם הכל מודים שלא יחזיר דברי ר' מאיר.

ר' יהודה אומר: בית שמאי אומרים חמין אבל לא תבשיל, ובית הלל אומרים חמין ותבשיל.

(משנה מעשר שני ג. ו). המשנה שונה: "שמן ערב, בית שמאי מחייבין ובית הלל פוטריין" (משנה דמאי א. ג). בתוספתא שנינו: "אמר ר' נתן לא היו בית הלל פוטריין אלא בשל פליטון בלבד אחרים אומרים משום ר' נתן מחייבין היו בית הלל בשמן ורד ודנין" (תוספתא דמיי א. 26 ליברמן עמ' 67). דוגמא נוספת היא המשנה הבאה: "והלוקח בכסף מעשר שני ושיירי המנחות מובא בסתמא פטורין מן הדמאי" (משנה דמאי ג. א). בעוד בתוספתא, מובאת מסורת בשמו של ר' שמעון על מחלוקת בית שמאי ובית הלל ובית שמאי מחייבין ושיטת בית הלל היא שפטורים. תוספתא דמיי א. 28 ליברמן עמ' 67-68.

4. על מרד בר כוכבא והשלכותיו על היישוב היהודי לאחר מכן, ראו צ' מור, **מרד בר כוכבא עוצמתו והיקפו** ירושלים תשנ"ב בפרט בפרק על 'תוצאות המרד' עמ' 233-244. על זיקתו של המרד לעולמם של חכמי יבנה ראו י' בן שלום, 'תהליכים ואידיאולוגיה בתקופת יבנה כגורמים עקיפים למרד בר כוכבא', מתוך: **מרד בר כוכבא מחקרים חדשים** יד בן צבי תשמ"ח עמ' 1-12. כן ראו מאמרו של ז' ספראי, מצב היישוב היהודי בארץ ישראל לאחר מרד בר כוכבא, בקובץ זה עמ' 215 ואילך.

5. **תוספתא שבת פרק ג. 13 ליברמן עמ' 9.**

עקר בית שמאי אומרים לא יחזיר, ובית הלל אומרים יחזיר"

הלכה זו בתוספתא עוסקת בדיני בישול בשבת. מדובר בכירה, מעין תנור בו היו נוהגים לבשל, על ידי הנחת הקדרות והסירים על גב התנור שבתוכו הונחו הגחלים. כאשר השאלה הנידונה היא האם ניתן לקיים בשבת דהיינו להותיר את התבשיל על התנור בכדי שהוא ימשיך להתחמם במהלך השבת. הלומד תוספתא זו שם לב לכך שפירוש רבי מאיר לשיטת בית הלל, שמקיימים חמין אבל לא תבשיל, ואם עקר לא יחזיר. זהו בתוכנו לפירוש רבי יהודה בשיטת בית שמאי הסבורים שמקיימים עליה חמין ולא תבשיל ואם עקר אין מחזירין. מעבר לכך שכל אחד מציג את הגישה הממוצעת כשיטת הבית אליו הוא שייך במסורתו, רבי יהודה את בית שמאי ורבי מאיר את בית הלל. שניהם מציגים את גישת הבית השני, כקוטבית להלכה הנהוגה למעשה. רבי מאיר מסביר שעל פי שיטת בית שמאי אין מקיימים כלל על הכירה, לא חמין ולא תבשיל ושיטתם מחמירה למדי. רבי יהודה מסביר ששיטת בית הלל מקילה יתר על המידה בכך שאין שוני בין חמין לבין תבשיל ואת שניהם ניתן לקיים ובנוסף לכך גם במידה ועקר יכול להחזיר.

ניתן לשער שבדורם של חכמי אושא, בנושא כה חיוני ושכיח כמו בישול בשבת, מצויה כבר מסורת הלכתית מקובלת, המתבטאת במנהג הציבור הרחב. אם ניקח היבט זה בחשבון, משמעותו היא שמחלוקתם איננה מהי ההלכה למעשה, זו כבר ידועה להם מבית מדרשם כתלמידי רבי עקיבא. אלא המחלוקת ביניהם היא איזו שיטה מבין הבתים, תואמת את המוכר להם כדין הנהוג הלכה למעשה. רבי מאיר הנוטה להלכת בית הלל מפרש אותה במתכונת המעצימה את תפיסתם ומשלבת אותם בהלכה הנהוגה בפועל, במקביל שיטת בית שמאי מובאת על ידיו במתכונת המביאה לדחיית דבריהם⁶. בעוד רבי יהודה הקרוב לתפיסת בית

6. רבי מאיר הוא תלמיד רבי עקיבא (ראו מסורת שהוא מביא בשם רבי עקיבא **תוספתא ברכות** ב. 13. ליברמן עמ' 8-9. ובמקום אחר הוא מובא בשמו, ראו **תוספתא כתובות** ומקבילה **תוספתא מגילה** ג. ט"ז וראו הגדרה זו במפורש **ירושלמי ברכות** ב.ה). הוא גם תלמיד רבי ישמעאל אבל דומה שמרבו רבי עקיבא הוא למד לסגל לעצמו חשיבה עצמאית וביטוי לכך מצינו בהיגד ייחודי בתלמוד הבבלי ביחס לרבי מאיר: "לא ירדו חבריו לסוף דעתו" (**עירובין** עמ' יג ע"ב). אם כי הוא נזהר שלא להיות מבודד כרבי אליעזר בזמנו, כניסוח הבא: "פעם אחת חלה ר' מאיר ובקשנו לעשות לו, ולא הניחנו. אמר לו רבינו, תבטל דבר בחיך? אמר לנו אע"פ שאני אומר כן, לא מלאני לבי מימי לעבור על דברי חברי (**תוספתא שבת** י"ב. 12. ליברמן עמ' 54-53). יתכן שפשוטו של ההיגד התלמודי על כך שלא ירדו חבריו לסוף דעתו מתבאר בתופעה ייחודית של מחלוקת משולשת כנגד רבי מאיר, הוא כנגד רבי יהודה, רבי יוסי ורבי שמעון. משמעות הדבר היא שגם רבי יהודה הקרוב לבית שמאי וגם רבי יוסי תלמיד רבי עקיבא המביא את המסורת הגלילית וכן רבי שמעון המביא את מסורת בית הלל, אינם זהים לשיטת רבי מאיר, ממילא תורתו היא מקורית ולא ירדו חבריו לסוף דעתו. דוגמא לכך היא מחלוקת על לקיטת אזור להכנת אפר פרה אדומה, המשנה שונה: 'לקטו לחטאת כנלקט לאוכלין דברי רבי מאיר, רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אומרים כנלקט לעצים' (**משנה פרה** יא, ח). הדיון הוא בין שלושה מחכמי דור אושא כנגד רבי מאיר הנמצא בדעת מיעוט. דוגמא נוספת: 'מעשרין משל ישראל על של גוים ומשל גוים על של ישראל וכול' ומכולן על כולן דברי ר' מאיר. ר' יהודה ר' יוסי ור' שמע' אומ' מעשרין משל ישראל על ישראל וכול' אבל לא מישראל על של גוים' (**תוספתא דמאי** ה. 21. ליברמן עמ' 92). ראו על כך משנה דמאי ה. ט. **ירושלמי דמאי** ה. ט. דוגמא נוספת היא **משנה נדה** ג. ד. "שליא בבית הבית

שמאי ולעיתים יש בידי מסורות על תוכן המחלוקות מציג פרשנות הפוכה, כנראה בכדי להתאים בין תפיסתם של בית שמאי להלכה הנהוגה המקובלת עליו כפי שהיא מקובלת על רבי מאיר, ובכך הוא מונע את דחייתם מהשיח ההלכתי בבית המדרש⁷. לכן בנידון דידן רבי יהודה מזהה בין ההלכה היומיומית המבחינה בין תבשיל לחמין עם תפיסתם של בית שמאי, המסורת אליו בית אביו שייך. במקביל הוא מציג את בית הלל, כשיטה שאיננה עושה אבחנה ראשונית בין חמין לתבשיל. רבי מאיר המכיר גם הוא את המסורת ההלכתית הנהוגה למעשה,

טמא" ביחס אליה שונה התוספתא: "השליא בבית הבית טמא דברי רבי מאיר. רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אומרים הבית טהור. אמרו לו לרבי מאיר אי אתה מודה שאם הוציאה לבית החיצון שהוא טהור אמר להם מפני שבטל בחיצון אמרו לו כשם שבטל בחיצון כך בפנימי אינו ולד" (תוספתא נדה ד. 13. צוקרמנדל עמ' 645). הלכה זו חשובה משום שקשה לדעת בכל מחלוקת האם זה שלושה כנגד אחד או שמונה שנים כנגד שנים והדיון מלמד שרבי מאיר בדעת מיעוט. דוגמא לקושי בזיהוי ניתן לראות במקור הבא: "אמר רגלה של עולה אין כולה עולה אלא אותה הרגל בלבד מה ייעשה לה תימכר לחייבי עולות חוץ מרגלה ודמים חולין דברי רבי מאיר רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אומ' אין כולה עולה. אמר רבי נראין דברי ר' מאיר ור' יהודה בדבר שאין הנשמה תלויה בו ודברי ר' יוסי ור' שמעון בדבר שהנשמה תלויה בו" (תוספתא תמורה א. 8 צוקרמנדל עמ' 551). דברי רבי מלמדים שיש כאן שתי דעות כנגד שתי דעות ואלמלא דבריו היה ניתן לפרש שרבי מאיר חולק על שלושה. מקרה ביניים הוא המקור הבא: "שלושה אילנות בתוך בית סאה הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן וכול' דברי רבי מאיר רבי יהודה רבי יוסה ורבי שמעון אומ' אין חורשין להן אלא כל צרכן" (תוספתא שביעית א. 1 ליברמן עמ' 165). הר"ש לברמן שנה זאת כמחלוקת בין רבי מאיר ורבי יהודה כנגד רבי יוסי ורבי שמעון, למרות שבכ"י ערפורט אין וא"ו החיבור לפני ר' יהודה ואפשרי שרבי מאיר הוא שיטה יחידה.

7. רבי יהודה, מוכר כאחד מתלמידי רבי עקיבא, אבל הוא גם מושפע ממשנת רבי אליעזר בן הורקנוס, ממשיכם של בית שמאי. אביו של רבי יהודה, אלעאי, היה מבין החכמים היחידים, שגם לאחר נידויו של רבי אליעזר סביב המחלוקת על תנורו של עכנאי, המשיך לשמש את רבו. עקב כך התוספתא שונה "שיהודה תלמידו של אלעאי ואילעאי תלמידו של רבי אליעזר, לפיכך הוא שונה משנת רבי אליעזר" (תוספתא זבחים ב. 10 צוקרמנדל עמ' 483, תלמוד בבלי מנחות דף י"ח). רבי יהודה קיבל מאביו הלכות רבות כדוגמת תוספתא יבמות יב. 11. צוקרמנדל עמ' 255 או תוספתא נזיר ב. 24-25 צוקרמנדל עמ' 285. ראו י"נ אפשטיין, מבואות לספרות התנאים עמ' 67, 106. הנ"ל למשנת רבי יהודה, תרביץ ט"ו, עמ' 1-13. ע"צ. מלמד, פרקי מבוא לספרות התלמוד י-ם תשל"ג, עמ' 65. י"ד גילת, משנתו של רבי אליעזר בן הורקנוס תל אביב תשכ"ח עמ' 35-34, 189-188, 214-213. אמנם מצינו שהוא מביא את מסורת רבי יהושע, ראו תוספתא אהלות ו. 1 צודקמנדל עמ' 603. בנוסף לכך מצינו שהוא מביא את מסורת רבי עקיבא גם כשרבי אליעזר נדחה, גבי בגדים הקטנים משיעור קבלת טומאה, בתוספתא מובא: "פחות משלושה על שלושה שהתקינו לפזק בו את המרחץ, ולנער בו את הקדירה, ולקנח בו את הריחים, מן המוכן טמא ומן שאינו מוכן טהור דברי רבי אליעזר. רבי יהושע אומר בין מן המוכן ובין שאינו מוכן טמא. רבי יהושע אומר בין מן המוכן ובין שאינו מן המוכן טהור. רבי עקיבא אומר מן המוכן טמא ומן שאינו מוכן טהור" (תוספתא כלים ב"ב ו. 8 צוקרמנדל עמ' 596). בעוד רבי מאיר מביא מחלו' כפולה רבי יהודה מביא מחלו' משולשת ומוסיף את שיטת רבי עקיבא הנה להעמדת רבי מאיר בשיטת רבי אליעזר. אמנם יתכן והוא מקרב את שיטת רבי עקיבא לרבו רבי אליעזר ואולי זוהי הוכחה נוספת לדברינו בגוף המאמר, על פרשנות יצירתית למחלוקת קודמיהם. בהקשר לכך המשנה שונה: "פתילת הבגד שקפלה ולא הבהבה רבי אליעזר אומר טמאה ואין מדליקין בה רבי עקיבא אומר טהורה ומדליקין בה" (משנה שבת ב. ג). שורש המחלו' הוא האם קיפול לפתילה מוציא מכדי בגד ואז היא איננה נטמאת, או רק הבהוב דהיינו חריכה באש. שיטת רבי עקיבא היא שפתילת הבגד היא מן המוכן ולמרות זאת היא טהורה, בשונה מהעמדת רבי יהודה בתוספתא כלים הנ"ל לדבריו. הבבלי במסכת שבת דף כ"ט מקביל בין המקורות: "והדר ביה רבי עקיבא לגביה דרבי יהושע". אבל תיתכן אפשרות נוספת על פי התוספתא דלעיל, שהמשנה היא כרבי מאיר שאינו שונה את רבי עקיבא.

המבחינה בין תבשיל לחמין, מזהה בינה לבין תפיסת בית הלל ועל פי דבריו בית שמאי מחמירים ואינם מקבלים אבחנה זו בין חמין לתבשיל.⁸

המשנה שנתה את מחלוקת בית שמאי והלל, כגרסת רבי יהודה:⁹

כירה שהסיקוה בקש ובגבבא נותנים עליה תבשיל בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר. בית שמאי אומרים **חמין אבל לא תבשיל** ובית הלל אומרים חמין ותבשיל

בית שמאי אומרים **נוטלין אבל לא מחזירין** ובית הלל אומרים אף מחזירין

עורך המשנה, רבי- רבי יהודה הנשיא העדיף לשנות במשנה את נוסח רבי יהודה למחלוקת בין הבתים ולא את הנוסח של רבי מאיר, תופעה המוכרת לנו מעוד סוגיות בהם נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה בפירוש קודמיהם ולימים רבי מעדיף את מסורתו של רבי יהודה על פני זו של רבי מאיר, למרות זיקתו לבית שמאי ומגמתו להתאים בינם לבין ההלכה הנהוגה.¹⁰ בהקשר לכך אציין על כינויו המעניין של רבי יהודה '**מורייןא דבי נשיאה**' (תלמוד בבלי מנחות קד ע"א) מונח שמשמעותו היא שהוא היה מורה הוראה בבית הנשיא וכנראה עקב כך משנתו נכחה בבית הנשיא והשפיעה על הטמעת הלכותיו בנוסח המשנה.¹¹ בעקבות העדפת גרסתו של רבי יהודה למחלוקת בין הבתים, הצטרפו אמוראי התלמוד הבבלי להתמודד עם שיטת

8. מעניין לציין על אבחנה של רבי יהודה עצמו בין פסיקת ההלכה לבין מנהג הציבור המלמדת על מודעותו למתח אפשרי בין המנהג הקיים לעומת ההלכה הנפסקת על ידי חכמים. כמובא במקור הבא: "מאימתי תורמין את הגת, משיהלכו בה שתי וערב. מאימתי מטמין אותה, בת שמיי אומרין משינטל מעשר ראשון בית הלל אומרים משינטל מעשר שני. אמר ר' יהודה הלכה כדברי בית שמיי אלא שנהגו הרבים לעשות כדברי בית הלל וחכמים אומרים מוציאין תרומה ומעשרות ומטמין את הגת מיד" (תוספתא תרומות ג. 12 ליברמן עמ' 118).

9. **משנה שבת ג.א.**

10. אמנם 'סתם משנה רבי מאיר' כדברי האמורא רבי יוחנן (ראו **תלמוד בבלי סנהדרין עמ' פו ע"א**) וראו ביחס לאמירה זו ח. אלבק, **מבוא למשנה עמ' 76** המבהיר שרבי קבע את נוסחו של רבי מאיר. י"נ אפשטיין, **מבואות לספרות התנאים עמ' 96-106** אולי לגבי מחלוקת קדומות משנת רבי יהודה עדיפה ולעיתים גם מסורות כלליות רבי מעדיף את שיטת רבי יהודה ושונה אותה. ראו **משנה מקוואות ח. א.** ששנויה כדעת רבי יהודה עיין **תוספתא מקוואות ו. 1** צוקרמנדל עמ' 657-658. אם כי ישנם משניות שנשנו כרבי מאיר, למרות שרבי יהודה חולק כגון: **משנת ברכות ח. ה.** עיין **תוספתא ברכות ו. 6.** וכן ראו **משנה כלאים ט. ג.** וזאת מסורת רבי מאיר ולא רבי יהודה כמובא **תוספתא כלאים ה. 17** ליברמן עמ' 224. דוגמא שונה להעדפת מסורת רבי מאיר היא המשנה בברכות: "בית שמאי אומרים: נר ומזון ובשמים והבדלה ובית הלל אומרים: נר ובשמים ומזון והבדלה" (**ברכות ח. ה.**) התוספתא מביאה מסורת שונה בשמו של רבי יהודה: "אמר ר' יהודה לא נחלקו בית שמיי ובית הלל על ברכת המזון שהיא בתחילה ועל הבדלה שהיא בסוף, על מה נחלקו על המאור והבשמים, שבית שמיי אומר מאור ואחר כך בשמים, ובית הלל אומר בשמים ואחר כך מאור" (**תוספתא ברכות נ. 30** ליברמן עמ' 31). רבי אינו שונה את משנת רבי יהודה בנידון דידן. בכך דברי שונים מהערתה של עפרה מאיר הממעטת בערכו של רבי יהודה בר אילעאי מבחינתו של רבי יהודה הנשיא בספרה **רבי יהודה הנשיא- דיוקנו של מנהיג במסורות ארץ ישראל ובבל**, ספריית הילל בן חיים תשנ"ט עמ' 137 ובהערות.

11. על מסורות של רבי יהודה שנכנסו לנוסח המשנה ראו י"נ אפשטיין, הנ"ל 107-125.

בית הלל שאמורה להיות הלכה למעשה, בעוד היא איננה מבחינה בין חמין לתבשיל. נקודת המוצא הבלית היא לקבל את תפיסת בית הלל למעשה, מאידך שיטתם מקילה ביותר, לכן העמידה הסוגיא את המשנה בכך שמדובר בה בתבשיל שהונח בערב שבת ולא בשבת עצמה ואז אין מקום לאבחנה בין חמין לתבשיל.

דוגמא נוספת לתופעה מעין זו היא משנת מעשר שני:¹²

תלתן של מעשר שני תאכל צמחונים, ושל תרומה בית שמאי אומרים: כל מעשיה בטהרה חוץ מחפיפתה בית הלל אומרים: כל מעשיה בטמאה חוץ משריתה

המשנה מבארת שתלתן של מעשר שני חמור מתרומה, משום שמעשר שני מיועד לאכילה בלבד ולא ניתן לעשות בו שימושים נוספים, בעוד בתרומה ניתן להשתמש לדברים נוספים חוץ מאכילה, כגון להקשות את התלתן ולהשתמש בו לחפיפת ראש. אלא שנחלקו בית שמאי ובית הלל בגדר התלתן של תרומה לדעת בית שמאי מכיוון שקצת בני אדם אוכלים תלתן לכן נוהגים בו דיני תרומה למעט המיועד לחפיפת הראש, ואילו לדעת בית הלל התלתן איננו נחשב כאוכל תרומה ולכן לא חלים עליו דיני תרומה למעט כאשר שורים אותו במים.

המעייין בתוספתא למד לדעת שהעמדת המחלוקת במשנה היא כגרסת רבי יהודה ואילו רבי מאיר מציג תמונה שונה ביחס למחלוקתם:¹³

תלתן של מעשר שני תאכל צמחונות, תרומה, בית שמאי אומרים כל מעשיה בטהרה ובית הלל אומרים כל מעשיה בטהרה חוץ מחפיפתה דברי ר' מאיר.
ר' יהודה אומר בית שמאי אומרים כל מעשיה בטהרה חוץ מחפיפתה ובית הלל אומרים כל מעשיה בטמאה חוץ משרייתה

במחלוקת זו שיטת בית הלל על פי הסברו של ר' מאיר, מקבילה היא לשיטתם של בית שמאי על פי דרכו של ר' יהודה. כאשר גם במקרה זה מעדיף רבי יהודה הנשיא את נוסח רבי יהודה ומביאו במשנה ובכך הוא מביא להכרעה הלכתית כדעת בית הלל ההפוכה מדבריו של רבי מאיר בשמם.

דוגמא נוספת היא ההלכה הבאה המובאת בתוספתא:¹⁴

12. משנה מעשר שני ב. ג.

13. תוספתא מעשר שני ב. 1.

14. תוספתא מעשר שני ב. 6.

מעשר שני שנכנס לירושלים ונטמא... בית שמיי או' הכל ייפדה ויאכל בפנים. בית הלל אומ' הכל ייפדה ויאכל בפנים חוץ ממי שניטמא באב הטומאה בחוץ דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר בית שמאי או' הכל יפדה ויאכל בפנים חוץ משנטמא אב הטומאה בחוץ ובית הלל אומ' הכל ייפדה ויאכל בחוץ"

התוספתא דנה במעשר שני שבדרך כלל בעוד הוא בטהרתו מותר לפדותו רק מחוץ לירושלים, בעוד אם הוא בירושלים מחויבים לאוכלו בטהרה. אבל אם הוא נטמא בעודו בירושלים, מותר לפדותו כשנחלקו הבתים, לגבי מעשר שני שנטמא בעודו בירושלים ורוצה הבעלים להוציאו מחוץ לירושלים לאחר הפדיון. רבי מאיר מסביר ששיטת בית שמאי היא שמותר לפדות בין אם המעשר נטמא באב הטומאה או בולד הטומאה, בין אם הוא נטמא בתוך העיר ובין אם הוא נטמא מחוץ לה, אבל אסור להוציאו חוץ לירושלים למרות הפדיון. בעוד בית הלל מחלקים בין מעשר שני שנטמא בתוך העיר לבין שנטמא טומאה חמורה מחוץ לירושלים והכניסו בעליו, ואז מותר להוציאו מכיוון שבשל טומאתו הוא איננו נחשב כנכנס לירושלים. רבי יהודה מסביר את שיטת בית שמאי בצורה זהה לדברי רבי מאיר ביחס לבית הלל, בעוד שיטת בית הלל על פי העמדתו מקילה למדי ועל פיה גם במידה והמעשר נטמא בתוך ירושלים, מותר לפדות ולאחר מכן להוציאו מחוץ לירושלים. הדק בהלכה זו רואה שהלכת בית הלל על פי רבי מאיר מובאת אצל רבי יהודה, כשיטתם של בית שמאי. בדומה למקרים הקודמים גם במקרה זה המשנה מביאה את מחלוקתם של בית שמאי ובית הלל אבל בצורה הקרובה לדרכו של רבי יהודה ורבי יהודה הנשיא מעדיף לשנות את מסורת רבי יהודה:¹⁵

בית שמיי אומרים יפדה ויאכל הכל בפנים חוץ משנטמא באב הטומאה בחוץ. בית הלל אומרים הכל יפדה ויאכל בחוץ, חוץ משנטמא בולד הטומאה בפנים.¹⁶

15. משנה מעשר שני ג. ט. הר"ש ליברמן בספרו תוספתא כפשוטה מעשר שני חלק ב' עמ' 744 שם לב לשוני בין השיטות ומעיר: "ולפי גירסא זו הביא שיטת ב"ה לר"מ היא שיטת ב"ש לר' יהודה".
 16. נציין על משנה מקבילה: "בשר קדשי הקדשים שנטמא בין באב הטומאה בין בולד הטומאה בין בפנים בין בחוץ בית שמאי אומ' הכל ישרף בפנים חוץ משנטמא באב הטומאה בחוץ. בית הלל אומרים הכל ישרף בחוץ, חוץ משנטמא בולד הטומאה בפנים" (משנה שקלים ח. ו.) משנה זו מביאה מחלו' של בית שמאי והלל, הנה למסורת רבי יהודה במעשר שני. במשנה לאחר מכן מובאת מחלו' רבי אליעזר ורבי עקיבא: "רבי אליעזר אומר את שנטמא באב הטומאה בין בפנים בין בחוץ, ישרף בחוץ. את שנטמא בולד הטומאה בין בפנים בין בחוץ, ישרף בפנים. רבי עקיבא אומר מקום טומאתו שם שריפתו" ועל כך ראו תוספתא: "רבי יהודה אומ' ר' ליעזר או' כדברי בית שמיי ר' עקיבא או' כדברי בית הלל" (תוספתא שקלים ג. 16 ליברמן עמ' 217) בעניין זה ראו מחלוקתם של רבי יהודה ורבי מאיר המובאת ספרא פרשת צו ח. וזה כבר עניין בפני עצמו.

[ב]

סוגה נוספת של הצגת מחלוקות בית שמאי ובית הלל היא דרכו של רבי יהודה לצמצם את שיטת בית שמאי לכך שדבריהם נאמרו בהקשר מסוים, לכן הם אינם מלמדים על תפיסתם הכללית בה שיטתם זהה לזו של בית הלל. פרשנות המאפשרת לשלב ולאחד בין התפיסה ההלכתית של שני הבתים, למעט סיטואציה ייחודית בה בית שמאי חלקו על תפיסתם של בית הלל.

דוגמא לכך ניתן לראות בשתי המשניות הבאות:¹⁷

הריני נזיר מן הגורגרות ומן הדבילה בית שמאי אומרים נזיר ובית הלל אומרים אינו נזיר אמר רבי יהודה: אף כשאמרו בית שמאי לא אמרו אלא באומר הרי הן עלי כקרבן וכול' אמר אמרה פרה זו הריני נזירה אם עומד וכול' בית שמאי אומרים נזיר בית הלל אומרים אינו נזיר. אמר רבי יהודה: אף כשאמרו בית שמאי לא אמרו אלא באומר הרי פרה זו עלי קרבן אם עומדת היא.

רבי יהודה מבאר את שיטת בית שמאי בצורה שונה המצמצמת בצורה מהותית את דבריהם. בעוד התנא ששנה את מחלוקתם בראשית המשנה ואולי הוא רבי מאיר, מבאר את שיטת בית הלל שאין נזירות אלא מיין, לכן אין לדבריו משמעות ואילו לדעת בית שמאי מכיוון שהוציא מפיו לשון נזירות הרי היא חלה עליו.¹⁸ רבי יהודה מציע הסבר שונה לשיטת בית שמאי על פיו אין נזירות אלא במקרה בו אמר: "הרי עלי קרבן". כאשר אמר הרי עלי קרבן התכוון לבטא את רצונו להביא קרבן נזירות אבל בשאר דברים אין כלל חלות של נזירות.¹⁹ רבי יהודה מצמצם את שיטת בית שמאי, למרות שיכול היה להרחיבה בשל נטייתו להתאים בין שיטתם להלכה הנהוגה.

17. משנה נזיר ב, א-ב.

18. אכן מצינו סמך לפירוש זה למחלוקתם בתוספתא: "בית שמאי אומ' כנויי כנויין אסורין, ובית הלל אומ' כנויי כנויין מותרין" (תוספתא נזיר א. 1 ליברמן עמ' 124) וכן במובאה הבאה: "בית שמאי אומ' כנויי כנויין אסורין כיצד אמ' הריני נזיר מן הגורגרות והדבילה בית שמאי אומ' נזיר" (שם, ב. 1 ליברמן עמ' 126). בהקבלה לכך שנינו במשנה: "בית שמאי אומרים הקדש טעות הקדש ובית הלל אומרים אינו הקדש" (משנה נזיר ה. א.) וכן משנה ב': "דינר זהב שיעלה בידי ראשון הרי הוא הקדש ועלה של כסף בית שמאי אומרים הקדש ובית הלל אומרים אינו הקדש" אם כן בפשטות, גם כאשר התנזר מאכילת דבלה, כיוון שאמר לשון נזירות, היא חלה כפי שהקדש בטעות שמיה הקדש לדעת בית שמאי.

19. שיטתו מתבארת על פי דבריו בתוספתא: "כנדבת כשרין רבי יהודה או' נדר בניזיר שחסידין הראשונים היו מתנדבין נזירות שאין המקום מספיק להביא שגגה על ידיהן היו מתנדבים נזירות בשביל שיביאו קרבן" (תוספתא נדרים א. 1 ליברמן עמ' 100). דברים אלו עולים בקנה אחד עם שיטת רבי אליעזר: "רבי אליעזר אומר מתנדב אדם אשם תלוי בכל יום ובכל שעה שירצה והוא נקרא אשם חסידים" (משנה כריתות ו.ג.).

מקור נוסף הקרוב בתוכנו לטענתנו הוא המשנה הבאה:²⁰

תקרה שאין עליה מעזיבה, רבי יהודה אומר: בית שמאי אומרים **מפקפק ונוטל אחת מביניהם** ובית הלל אומרים מפקפק או נוטל אחת מבינתים.
רבי מאיר אומר: **נוטל אחת מבינתים ואין מפקפק.**

רבי מאיר איננו שונה מחלוקת בין הבתים אלא שיטתו היא שלדעת כולם צריך מעשה נטילה. במקרה זה רבי יהודה מדייק על פי המסורות שבידו והוא מביא את שיטת בית שמאי, השונה מהלכת בית הלל ועל פי ביאורו, דברי רבי מאיר הסבור שיש ליטול אחת מבינתים הם הפוכים מדברי בית הלל שדי בפקפוק. רבי מאיר איננו מציין מחלוקת בין הבתים יתכן שהוא לא הכירה או שהוא משווה את השיטות עם דבריו, שיש חובה ליטול אחד מבינתים. בעוד על פי רבי יהודה יוצא ששיטת בית הלל היא שמותר לסכך בנסרים ולכן די בפקפוק בכדי שהסוכה תהיה כשרה.²¹

דוגמא נוספת לכך היא המשנה הבאה:²²

כסא שקבעו בעריבה בית שמאי מטמאין ובית הלל מטהרין שמאי אומר אף העשוי בה

בתוספתא אנו למדים שכך ביאר רבי יהודה את מחלוקתם ורבי יהודה הנשיא כהרגלו הביא את דבריו במשנה ואילו רבי מאיר חולק על כך ושיטתו איננה מוזכרת במשנה:²³

העשוי בה בית שמאי מטמאין ובית הלל מטהרין דברי ר' מאיר. ר' יהודה אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על העשוי בה שהוא טהור ושמאי היה מטמא, על מה נחלקו על שהביא ממקום אחר וקבעה

ר' יהודה מציין ששיטת שמאי שונה משיטת בית מדרשו ובכך הוא מקרב את שיטת בית שמאי לבית הלל.²⁴

20. משנה סוכה א.ז.

21. משנה קודם לכן שנינו: "מסככין בנסרים דברי רבי יהודה ורבי מאיר אוסר" מחלוקת היא האם נסרים רחבים הם בגדר תקרה, או שהם יכולים להיחשב כסכך. ראו גם **תוספתא סוכה א. 7 עמ' 257**. "אמר רבי יהודה מעשה בשעת הסכנה שהיינו זוקפין סולמות ומסככין על גביהן נסרים וישנים תחתיהן, אמרו לו אין שעת הסכנה ראייה". רבי יהודה מבסס את דבריו ביחס לנסרים על מעשה שהיה.

22. משנה כלים כב. ד.

23. **תוספתא כלים** בבא בתרא, א. 12. צוקרמנדל עמ' 591.

24. בנוסף לכך ראו **תוספתא כלים ב"מ יא. 7**. בה גם כן מובאת מחלוקת בין בית שמאי לבית הלל ושם הנוסח הוא: "ר' יהודה אומר משיחבל ויחבר ב"ה אומרים משיחבל או שיחבר" ואולי יש לומר "ר' יהודה אומר ב"ש אומרים", או שהן הן הדברים.

[ג]

תופעה נוספת במשנה ביחס למחלוקות בין בית שמאי והלל, הקשורה לעניינינו, היא החלפת השיטות החלוקות זו בזו. דברי בית הלל מובאים כדברי בית שמאי ודברי בית שמאי מובאים בשמם של בית הלל וניתן לראות זאת בדוגמא הבאה:

בית שמאי אומרים אין אוכלין פירות שביעית בטובה ובית הלל אומרים אוכלים בטובה ושלא בטובה רבי יהודה אומר חילוף הדברים זו מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל

רבי יהודה במקרה זה הופך את הגרסא במשנה ומשנה בכך את בעלי הדעות במחלוקת בית שמאי ובית הלל ומציג את בית הלל כשיטה המחמירה לעומת בית שמאי.²⁵ יתכן שבכך הוא מקרב בין שיטת בית שמאי לבין ההלכה הנהוגה, אם כי יש לציין שבמקרה זה סביר יותר להניח שמדובר על מסורת שונה ולא בהכרח מניסיון או ממגמה הלכתית להתאים בין בית שמאי להלכה הנהוגה למעשה. בהקשר למשנה זו ניתן להוכיח זאת ממקורות מקבילים המלמדים על שיטת בית שמאי ורבי אליעזר ביחס להפקר. בירושלמי מובא ההיגד הבא ביחס לרבי טרפון שהלכותיו קרובות לזו של בית שמאי: **"עובדא דר' טרפון נהג בהא מילתא כב"ש ונסתכן כההיא דקריאת שמע"**²⁶ סביר להניח שהוא אכל שלא בטובה ובכך הוא הסתכן משום שעבר על דברי בית הלל וכדברי רבי יהודה המבאר ששיטת בית שמאי היא שאוכלים גם שלא בטובה ועל כך התרעמו עליו מדוע הוא איננו נוטל רשות. יתכן שהיפוך המחלוקת במשנה זו איננו בשל עמימות המאפשרת פרשנות שונה, אלא מדובר על מקרים בהם רבי יהודה מציג מסורת הלכתית מדויקת השונה מהמסורת המקובלת.²⁷ פרשנותו ההופכת את השיטות במחלוקת איננה חדשנות למדנית, אלא היא מסירתו את מה שהוא עצמו קיבל ולכן ניתן

25. על כך ראו י"נ אפשטיין, 'למשנת רבי יהודה' שם, עמ' 2 ועיין שם דוגמאות נוספות לכך.
26. רמיזה למשנה ברכות א. בהקשר לכך ראו תוספ' יבמות "אמר רבי טרפון תאב אני מתי תבוא צרת הבת ואשאנה וכדעת בית הלל".

27. מצינו את רבי יהודה שונה הלכות מנוגדות לרבי אליעזר ונראו שהוא איננו מכיר את כל מסורותיו: "דם יולדת שלא טבלה בית שמאי אומרים כרוקה ומימי רגליה ובית הלל אומרים מטמא לח ויבש" (גידה ד. ד). במקבילה עדויות ה. ד. זוהי משנת רבי אליעזר. רבי הודה איננו שונה במשנה בעדויות: "רבי יהודה אומר שישה דברים מקלי בית שמאי ומחומרי בית הלל" (עדויות ה. א) את משנת רבי אליעזר גבי דם יולדת. אלא אדרבא: "דם היולדת שלא טבלה מטמא לח ואין מטמא יבש דברי רבי מאיר רבי יהודה מטמא לח ויבש" (תוספתא נדה ה. 5 צוקרמנדל עמ' 645). רבי יהודה שונה כבית הלל ואיננו מציין על קיומה של מחלוקת בין בתים בכך, כמסורת רבי אליעזר ועל פיה בית שמאי בשיטה הפוכה. יתכן שיש בכך ראייה שרבי יהודה הוא פרשן לשיטת בית שמאי ואיננו רק מוסר את דבריהם במסורת שהוא קיבל מאביו ורבותיו. דוגמאות נוספות לכך ראו משנה קידושין ד. ג. וכן משנה ערכין ז. ד.

למצוא מקורות מקבילים לכך, המצדיקים את פרשנותו המתקנת את בעלי הדעות במחלוקת.²⁸

[ד]

אם נכונים הם דברי וחכמי דור אושא חלוקים מבחינה פרשנית על דעת קודמיהם ולא רק משמרים מסורות שונות, משמעות הדבר היא שהמסורות שהגיעו לידיהם אינן בהירות ומדויקות. ממילא נוצר בבית המדרש באושא, מרחב פרשני רחב המאפשר להם להציג את השוני בין השיטות ואת תוכן המחלוקת במתכונת מחודשת. אמנם קשה לקבוע מסמרות ביחס לשאלה מה גרם לפרשנותם השונה, יתכן שבחלק מהמקורות דבריהם מבוססים על מסורת מדויקת, בפרט אצל רבי יהודה, האמון על שיטת אביו ורבותיו ואילו רבי מאיר מרחיב מדעתו את תחומי הפלוגתא בין הבתים. יתכן שמרחב הפרשנות בעקבות עמימות המסורות, נוצרה בשל קשיי הקיום הרדיפות והמרידות, ריבוי החללים מקרב תלמידי החכמים והתמעטות לומדי התורה בימי השמד, דבר שהביא לכך שנשתמרו מסורות קטועות בפרטיהן וטעמיהן לעיתים נשכחו ולכן נוצר פתח טבעי לפרשנות.

תיאור יפה של התכנסות חכמי דור אושא ויצירתו של בית מדרש, ניסוח המזכיר את קודמיהם חכמי יבנה שייסדו את בית מדרשם לאחר החורבן הוא המקור הבא:²⁹

בשלפי השמד נתכנסו רבותינו לאושא, ואלו הן, רבי יהודה ורבי נחמיה רבי מאיר ורבי יוסי ורבי שמעון בר יוחאי ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי ורבי אליעזר בן יעקב, שלחו אצל זקני הגליל ואמרו כל מי שהוא למד יבא וילמד, וכל מי שאינו למד יבוא וילמוד. נתכנסו ולמדו ועשו כל צורכיהון כיון שהגיע זמנם להיפטר אמרו מקום שנתקבלנו בתוכו אנו מניחים אותו ריקם, חלקו כבוד לרבי יהודה שהיה בן עיר ולא שהיה גדול מהם בתורה אלא מקומו של אדם הוא מכבודו

תיאור נודע זה מלמד על מיעוט לומדי התורה בשל ימי המרד ומשקף היטב את המשבר בעקבות מרד בר כוכבא ותוצאותיו. בפנייתם אל זקני הגליל הם מזמינים את כל מי שלמד שיבוא וילמד ומי שלא למד שיבוא ללמוד תורה. הזמנה פתוחה, המלמדת על מציאות של משבר המצריכה מצד אלו ששרדו ונותרו בחיים לשמר את ההלכה ולהציל את הידע ההלכתי הרב שלא ילך לטמיון. תודעה זו דומה שהיא מושפעת ומזכירה את פועלם של חכמי יבנה,

28. הפיכת מחלוקות היא לעיתים איננה בהקשר למחלוקת בין הבתים ראו לדוגמא **משנה מקוואות** נ. ט.
29. **מדרש רבה** שיר השירים פרשה ב, ג, ירושלים תשנ"ד עמ' רסט.

שהיו מוריהם של רבני דור אושא- רבי עקיבא וחבריו והנה שני דורות לאחר מכן, מנסים גם הם בזמנם לשמר את ההלכות ולהחזיר עטרה ליושנה בדומה לקודמיהם לאחר החורבן. סביר להניח שחמשת התלמידים המרכזיים שקיבלו מרבי עקיבא את תורתם, אינם מסוגלים לשמר בזיכרונם את כל המסורות ההלכתיות המדויקות ולכן בעקבות המרד והמאורעות, הידע על מחלוקות קודמיהם ובפרט פרטי המחלוקות נותר עמום ולא מוחלט.³⁰ עם זאת המכנה משותף הנוסף לעולמם של רבי מאיר ורבי יהודה, הוא היותם תלמידים בבית מדרשו של רבי עקיבא שבצורת לימודו הקנה לתלמידיו כלים ללמידה יצירתית שאפשרה להם לימים להתמודד עם המסורות העמומות ולדעת לפרש אותם במתכונת המשמרת אותם בתוך השיח ההלכתי ובכך מתעדת את מסורת הדורות הקודמים. דוגמא לכך שכלי למידה וניתוח מעין אלו מצויים כבר בעולמו של רבי עקיבא ניתן לראות במקור הבא המתעד כיצד רבי עקיבא מתלבט בהבנת מסורות על מחלוקות בית שמאי ובית הלל:³¹

כשהיה ר' עקיבא מסדר הלכות לתלמידים אמר כל מי ששמע טעם על חברו יבוא ויאמר אמר לפניו ר' שמעון משום ר' אלעזר בר' יהודה איש ברתותא... אמר (ר' עקיבא) לא כל הקופץ משתבח אלא בנותן את הטעם אמר לפניו ר' שמעון... חזר ר' עקיבא להיות שונה כדברי ר' שמעון

רבי עקיבא מתקשה בביאור מחלו' בית שמאי והלל ומבקש מתלמידו לבארה. רבי שמעון תלמידו מבהירה ורבו רבי עקיבא מקבל את דבריו בשל סברתו. מתיאור זה משתמע שאין בידי רבי עקיבא מסורות ברורות ביחס למחלו' בית שמאי והלל ונוצר דיון פתוח בין החכמים המביאים פרשנויות שונות ובחלל זה כזכור צמחו רבי יהודה ורבי מאיר. דוגמא נוספת לכך היא המשנה הבאה:³²

שער פקודה עקביא בן מהלאל מטמא וחכמים מטהרין איזה הוא שער פקודה מי שהייתה בו בהרת ובה שער לבן... אמר רבי עקיבא מודה אני בזה שהוא טהור איזה הוא שער פקודה מי שהייתה בו בהרת כגריס ובה שתי שערות... אמרו לו כשם שביטלו את דברי עקביא אף דבריך אינן מקימין

30. בוודאי לאור הפרשנות שעשרים וארבע אלף תלמידי רבי עקיבא המתוארים כנספים במגפה (ראו **תלמוד בבלי** יבמות סב) הם בעצם חללי המרד. הפער בין מספר עצום זה של תלמידים לבין חמישה תלמידים שהוסמכו ונותרו הדמויות המרכזיות, מחזק את ההבנה שהמסורות בידיהם של חכמי אושא עמומות למדי.

31. **משנה זבים** א.ב. **תוספתא זבים** א.5 צודקמנדל עמ' 676.

32. **משנה נגעים** ה. ג.

רבי עקיבא מעמיד את המחלו' הקדומה בין עקיבא לחכמים בצורה שלדעתו לא תדחה את דבריו מההלכה אלא שהוא לא מצליח בכך ולכן דבריו היצירתיים המוצגים כפרשנות למדנית ולא כמסורת הלכתית עמה אין להתווכח, נדחית על ידי חכמים בזמנו.³³ רבי מאיר ורבי יהודה כתלמידי רבי עקיבא ממשיכים את למדנותו,³⁴ רבי יהודה משתמש בצורת חשיבה זו בכדי להעצים את הלכת בית שמאי ורבי אליעזר ובכך הוא מחד משמר את הלכתם ומאיזך עושה זאת במתכונת חשיבה שאיננה מאפיינת אותם עצמם, כפי שרבי אליעזר רבו של אביו אמר על עצמו: "ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי לעולם"³⁵ ורבן יוחנן בן זכאי מגדירו כ- "בור סוד שאינו מאבד טיפה".³⁶ אכן אפילו אביו של רבי יהודה- רבי אילאי מקפיד על העברת המסורות כפי שהן.³⁷ בנו רבי יהודה היונק מאביו את תורתו משלב

33. ביחס לעקיבא בן מהלאל ודייקנותו ההלכתית ראו: "עקיבא בן מהלאל העיד ארבע דברים אמרו לו עקיבא חזור בך בארבעה דברים שהיית אומר ונעשך אב בית דין לישראל אמר להן מוטב לי להיקרא שוטה כל ימי ולא לעשות רשע שעה אחת לפני המקום שלא יהיו או' בשביל שררה חזר בו. הוא היה מטמא שער הפקודה" (משנה עדויות ד.ה.) עקיבא איננו חוזר בו ממסורותיו ופרשנותו של רבי עקיבא לדבריו בהלכה זו איננה מתקבלת.

34. ניתן ללמוד מכך על צורת הלימוד ביניהם, משום שבמשנה זבים א. א-ב הובאו שני הדרכים שצויינו בתוספתא בתחילה שיטת ר' עקיבא בסתמא ולאחר מכן שיטת ר' אליעזר בר' יהודה איש ברתותא הפותח ב"מודים בית שמאי בזה... ועל מה נחלקו..." מסורת שונה ראו טבול יום ג. ד-ה. מצינו גם את תלמידי רבי עקיבא, רבי יהודה ורבי יוסי המבארים את דבריו של עקיבא בן מהלאל ראו משנה בכורות ג. ד.

35. תוספתא יבמות בבלי סוכה כח. ובמקבילות.

36. משנה אבות ב. ח. יחסו של רבי אליעזר למסורות קדומות עולה מדברי שבחו לרבי יהודה בן בתירא המיישב הלכות שרבי אליעזר מדייק בלשונן וחכמים מקשים עליהן והוא עצמו איננו יודע להשיב ועונה "לא שמעתי". רבי יהודה בן בתירא מציע הסבר ואומר לו רבי אליעזר: "אם לקיים דברי חכמים הינ'! לבסוף כשבח לדבריו אומר לו רבי אליעזר: "חכם גדול אתה שקימת דברי חכמים" (נגעים ט. ג. יא. ז). למדנותו לגיטימית אם היא בכדי לחזק את המסורת. גישה שונה טמונה בתפיסתו של רבי יהושע, המשנה שונה: "האישה שהיא לשה בעריבה, האישה והעריבה טמאים טומאת שבעה והבצק טהור ואם פנתו לכלי אחר טמא. חזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי" (אהלות ה.ד.). הרקע למשנה זו מצוי בתוספתא: "אמר ר' יהושע בושתי מדבריכם בית שמאי אפשר אישה ועריבה טמאין טומאת שבעה ובצק טהור וכול'?" אמר לפניו תלמיד אחד מתלמידי בית שמאי ר' אומר לפניך טעם שבית שמאי אומ' בו אמר לו וכול' חזר ר' יהושע להיות שונה כדברי התלמוד אמר ר' יהושע נמתי לכם עצמות בית שמאי" (תוספתא אהלות ה. 11 צוקרמנדל עמ' 602-603). רבי יהושע מבטל את דברי בית שמאי, בחריפות, למרות היותם מסורת בעוד רבי אליעזר איננו מבטל ובוודאי שלא יתנסח כך. אמנם לבסוף חוזר בו רבי יהושע, בעקבות תשובת תלמיד בית שמאי וכפי הנראה לשון המשנה "חזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי" כוונתם היא לרבי יהושע החוזר בו, משום שאם בית הלל היו כבית שמאי לא היה רבי יהושע אומר את דבריו החריפים וזהו ביטוי נוסף לתופעה בה שונים את רבי אליעזר או רבי יהושע כבית שמאי והלל. למדנות מצויה גם אצל רבי עקיבא: "כל המטלטלין מביאין את הטומאה בעובי המרדע אמר רבי טרפון אקפח את בני שזו הלכה מקופחת ששמע השומע וטעה... אמר רבי עקיבא אני אתקן שיהו דברי חכמים קיימין" (משנה אהלות ט"ז. א). אמנם בתוספתא שם ט"ו 12-13 צודקמנדל עמ' 613. ההסבר איננו למדני אלא ההנחה היא שהשומע טעה וכחזוק לכך מביא רבי יהודה עוד דוגמאות בהם נוצרה הלכה כתוצאה ממעשה והשומע שמע וטעה.

37. המשנה בפאה ו. ב שונה: "העומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש לבקר ולכלים ושכחו בית שמאי אומרים: אינו שכחה ובית הלל אומרים: שכחה" בתוספתא שנינו: "אמר ר' אלעאי שאלתי את ר' יהושע על אילו עומרין נחלקו בית שמאי, אמר לי התורה הזאת על אילו העומרין, הסמוך לגפא ולגדיש ולבקר ולכלי' ושכחו. וכשבאתי ושאלתי את ר' ליעזר, ר' ליעזר אמר לי מודים באילו שאין שכחה, על מה נחלקו על העומק שהחזיק בו להוליכו לעיר ונתנו בצד גדר ושכחו, שבית שמאי אומרים אין שכחה מפני שזכה בו. ובית הלל

בינה לבין בית מדרשו של רבי עקיבא ונוטל לעצמו חירות לבאר מחלוקות הלכתיות בין בית שמאי ובית הלל על פי פרשנות סברתית ולא על פי שמועות מדויקות שהוא קיבל.³⁸ אמנם יתכן שבחלק מהמחלוקות רבי יהודה מביא מסורת מדויקת בעוד רבי מאיר מרחיב את תחומי המחלוקת ואולי לכן מעדיף רבי יהודה הנשיא להביא במשנה במרבית המקרים את גרסת רבי יהודה. אבל לפחות בחלק מהדוגמאות נראה שאין הפרש בין רבי יהודה לרבי מאיר ומדובר במחלוקות בית שמאי ובית הלל שנמסרו בצורה עמומה. המקרה אמנם אירע ועליו הם נחלקו, אבל פרטי העניין לא היו בהירים, מה שאפשר חופש פרשני להעמדת מקרה המחלוקת והסברת שורשיו.

אומרים שכחה וכשבאתי והרצתי דברים לפני ר' לעזר בן עזריה אמר לי התורה אילו דברים נאמרו מסיני" (תוספתא פאה ג. 2. ליברמן עמ' 51). דוגמא זהה "אמר ר' אלעאי שאלתי את ר' יהושע חלות תודה ורקיני נזיר מה הן בחלה? אמר לי פטורות. וכשבאתי ושאלתי את ר' ליעזר אמר לי עשן לעצמו פטור, למכור בשוק חייב. וכשבאתי והרצתי דברים לפני ר' לעזר בן עזריה אמר לי הברית אילו דברים נאמרו בהר חורב" (תוספתא חלה א. ט ליברמן עמ' 276).

38. דומה שגם בנו רבי יוסי בר' יהודה ממשיך דרך פרשנית זו של אביו בביאור המחלוקות השונות בין הבתים. ראו תוספתא עדויות ב. 5 צוקרמנדל עמ' 458, תוספתא כלים ב"מ יא. 3. צוקרמנדל עמ' 589. בהלכה זו הר"ש ליברמן סבור שהגרסא היא כפירוש הר"ש משאץ "ר' יהודה אומר" והוא מביא את הראב"ד שגורס "ר' יוסי ור' יהודה" אבל הוא אינו מתייחס לאפשרות שזהו ר' יוסי בר' יהודה, ראו תוספתא ראשונים כלים ב"מ עמ' 67 שורה 19.